

Stinzenplanten voorjaarsbloeiers voor vroege vlinders

Stinzenplanten zijn hoofdzakelijk knol-, bol- en wortelstokgewassen die vroeg in het voorjaar tot bloei komen. De naam danken ze aan de Friese stinsen (versterkte stenen woontorens) waar deze planten van oudsher te vinden zijn. De naam stinzenplant is evenwel pas begin 20e eeuw ontstaan. De heemkundige Jacob Botke (1877-1939) noemde in 1932 deze planten 'stinsplanten' in zijn boek *De Gritenij Dantumadiel*, omdat de lokale bevolking sprak over de 'Stinsblomkes' bij de Schierstins in Feanwâlden. Stinzenplanten kunnen van grote waarde zijn voor vlinders. Door klimaatverandering gaan vlinders steeds vroeger in het jaar vliegen. Stinzenplanten kunnen in deze periode waarin er verder nog niet veel bloeit in nectar voorzien.

Veel stinzenplanten zijn oorspronkelijk afkomstig uit bossen en bergweiden in Midden- en Zuidoost-Europa en Zuidwest-Azië. Deze plan-

Tekst: ten zijn eigenlijk ingeburgerde exoten. Heel vroeger
Rob Groendijk kwamen veel bol- en knolgewassen al voor in de
De Vlinderstichting kruidentuinen bij kloosters vanwege hun medicinale werking. De monniken en nonnen hadden de kennis en kunde om gebruiken vast te leggen. Tevens was er transport tussen de kloosters onderling zodat (stinzen)planten over de kloosters in Europa verspreid konden worden. Ook bij kastelen kwamen toen kruiden- en moestuinen voor met vaak een muur eromheen ter bescherming tegen plukgrage vingers en wilde dieren. De tuin was een soort paradijsuin.

Paradijs komt uit het Perzisch en betekent letterlijk 'ommuurde tuin'.

Arts-botanicus Dodonaeus (Rembert Dodoens, 1517-1585) heeft in 1554 over de medicinale werking van planten een lijvig medisch-botanisch boekwerk geschreven: het *Cruydeboeck*. Een heel gebruikelijke combinatie in die tijd waarin de geneeskunde vooral kruiden gebruikte. Ook Carl Linnaeus (1707-1778) was arts-botanicus. Om arts te worden moest men veel van planten weten en daarom moest men botanie volgen als onderdeel van de opleiding tot arts.

Nadat de geneeskunde een verdere ontwikkeling doormaakte, kwam de medicinale werking van kruiden op de achtergrond te staan. De nutsfunctie verdween en de sierfunctie werd sterker. Bij kastelen en landhuizen en dus ook stinsen werden de planten van nutsplant nu vooral sierplant voor een 'aards paradijsje'.

Medicinale werking stinzenplanten

Veel stinzenplanten hadden van oudsher een nutsfunctie en zijn al beschreven door Dodonaeus e.a. in de zogenaamde 'kruidenboeken'. Een paar voorbeelden van toepassingen van vroeger:

- ☛ Sneeuwkllokje bevat stof galantamine: een alkaloïde. Deze stof versterkt de werking van de hersenzenuwen en wordt nu nog als medicijn tegen dementie gebruikt;
- ☛ Winterakoniet: alle delen zijn bij hoge dosis

Janet Gerbens-Bos

Citroenvlinder op bonte krokus.

Kleine vos op sterhyacint.

giftig door glycoside, een stof die de hartwerking beïnvloedt;

- ✚ Holwortel bevat de stof dopadine en werd gebruikt tegen pijn en krampen;
- ✚ Gele anemoon werd gebruikt tegen uitwendige gezwellen en in mondwater tegen kiespijn;
- ✚ Maarts viooltje tegen luchtwegklachten en bij huidproblemen;
- ✚ Daslook tegen verhoogde bloeddruk;
- ✚ Adderwortel werd gebruikt als tegengif bij slangenbeten doordat het een sterk samentrekkende werking heeft.

Bloeiperiode

Naast dat vlinders steeds vroeger in het jaar beginnen te vliegen, worden ze ook op zonnige dagen in de winter al uit hun winterslaap gewekt. Stinzenplanten kunnen in deze periode een mooie toevoeging zijn in het nectaraanbod. De boerenkrokus bijvoorbeeld, is zeer welkom als energieleverancier voor deze overwinteraars. De zogenoemde 'bloeiboog' moet dus al vroeg beginnen en daarvoor zijn stinzenplanten bij uitstek geschikt. Veel stinzenplanten zijn echter niet in co-evolutie geweest met vlinders. Deze stinzenplanten waren veelal uitgebloeid voordat de vlinders gingen vliegen. Door het gebrek aan bestuivers is vegetatieve vermeerdering veelvoorkomend bij deze planten.

Belangrijke stinzenplanten voor vlinders

De Friese florist Douwe van der Ploeg stelde een lijst op van achttien erkende stinzenplanten die al vaak meer dan 150 jaar voorkomen op historische plekken in Noord-Nederland. Later zijn er soorten bijgekomen, maar dit kan regionaal verschillen.

Hieronder bevinden zich een aantal voor vlinders zeer interessante vroegbloeiende stinzenplanten die

van belang zijn voor vroege vliegers, vooral omdat ze nectar produceren, mits er op dat moment een goede temperatuur is en de stinzenplanten op een zonnige standplaats staan:

- ✚ Bonte krokus *Crocus vernus* en Boerenkrokus *Crocus tommasinianus*
- ✚ Winterakoniet *Eranthis hyemalis*
- ✚ Maarts viooltje *Viola odorata*
- ✚ Sneeuwkllokje *Galanthus nivalis*
- ✚ Lenteklokje *Leucojum vernum*

En iets later verschijnen:

- ✚ Holwortel *Corydalis cava*
- ✚ Oosterse Anemoon *Anemone blanda*

En als 'bijgoed', maar niet officieel een stinzenplant (want later pas in Nederland geplant):

- ✚ Blauw druifje *Muscari botryoides*
- ✚ Grote sneeuwroem *Chionodoxa luciliae*
- ✚ Oosterse sterhyacint *Scilla siberica*

Tot slot

Stinzenplanten zijn waardevolle vroegbloeiende knol- en bolgewassen die vroege vlinders van energie kunnen voorzien zodat ze moeilijke tijden kunnen overbruggen. Aanplanten van biologische stinzenbollen geeft de bloeiboog een mooie start. Stinzenplanten vervullen op deze manier een ondersteunde rol aan de inheemse planten. Bovendien zijn deze planten een lust voor het oog en de aankondiging van de lente.

Bronnen

De bronnen geraadpleegd voor dit artikel zijn te vinden via www.vlinderstichting.nl/tijdschrift/bronnen ●